

***IFLA* Ziņojums par attīstības tendencēm**

2021. gada atjauninājums

20 politiskas, ekonomiskas, sociālas, kultūras un tehnoloģiskas tendences, kas ietekmēs mūsu jomas nākotni un apkalpojamās kopienas – jauno nozares speciālistu redzējums

IFLA Ziņojums
par attīstības tendencēm

IFLA – bibliotēku un informācijas jomas profesionāļu globālā balss

IFLA nodrošina bibliotēku pamanāmību globālā mērogā un palīdz tām attīstīties.

Mēs esam bibliotēku un informācijas jomā strādājošo globālā pārstāvniecība un lielākais profesionālo zināšanu centrs, kuru veido vairāk nekā 1500 biedru liels tīkls, aptverot vadošās bibliotēku nozares institūcijas vairāk nekā 150 valstīs, un kas uztur ciešu saikni ar ANO un citām starptautiskajām organizācijām.

Mēs sadarbojamies ar saviem biedriem, lai noteiktu profesionālās aktualitātes un izstrādātu bibliotēku pakalpojumu standartus, uzlabotu informācijas un kultūras mantojuma resursu pieejamību un panāktu šo jautājumu iekļaušanu vietēja, nacionāla un globāla mēroga politikas plānošanas dokumentos.

Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Darbs ir licencēts ar licenci: Attribution 4.0 International (CC BY 4.0). Par paziņojumiem presei un plašāku informāciju lūdzam sazināties ar *Stephen Wyber*, *IFLA* rīcībpolitikas un pārstāvniecības vadītāju (stephen.wyber@ifla.org).

Kas ir *IFLA* Ziņojums par attīstības tendencēm?

Sākotnējais *IFLA* Ziņojums par attīstības tendencēm ir dialoga rezultāts starp bibliotēku nozari un vairāku citu jomu ekspertiem.

Apvienojot pieredzi, ko sniedz dažādi skatpunkti, ir iespējams noskaidrot un aktualizēt jaunākās tendences, kas veido pasauli, kurā darbojas bibliotēkas.

Sākotnējais *IFLA* Ziņojums par attīstības tendencēm nosauca piecas nozīmīgas tendences globālajā informācijas vidē un aptvēra tādas tēmas kā piekļuvi informācijai, izglītību, privātumu, pilsonisko līdzdalību un tehniskos uzlabojumus. Ziņojums necenšas paredzēt nākotni, drīzāk izskaidrot tendences, kas nākotni ietekmē.

Tomēr tas nav statisks ziņojums, bet gan bibliotēku un informācijas nozares profesionāļiem adresēts dinamisks un nepārtrauktā attīstībā esošs tiešsaistes resursu kopums.

Līdztekus sākotnējam ziņojumam bibliotēkām tiek piedāvāts plašs datu un informācijas klāsts, kuru iespējams lietot, izplatīt un pilnveidot, t. sk. bibliogrāfija un literatūras pārskati no līdzšinējiem ziņojumiem, ekspertu referāti un diskusiju kopsavilkumi.

Ziņojuma atjauninātie izdevumi atklāj jaunas pieejas un tēmas pārdomām, iesaistot jaunus viedokļus gan no bibliotēku nozares, gan ārpus tās.

Tos visus var atrast Ziņojuma par attīstības tendencēm tīmekļvietnē – trends.ifla.org.

Ziņojuma svarīgākais mērķis ir būt par ierosinātāju – katalizatoru – diskusijām gan bibliotēku nozarē, gan sarunām ar sadarbības partneriem ārpus tās. Izdevums ir palīgs bibliotēku darba plānošanā, lai tās spētu labāk sagatavoties savai attīstībai.

Tas, kā bibliotekāri reaģēs uz šīm tendencēm, izšķiroši ietekmēs to, cik liela loma mūsu institūcijām būs mainīgajā informācijas ainavā. Iespējams, tas ir steidzamākais jautājums, uz kuru nozares profesionāļiem patlaban jāspēj atbildēt.

Mēs aicinām jūs izmantot atjaunināto *IFLA* Ziņojumu par attīstības tendencēm, lai organizētu radošus darbseminārus savai kopienai, sadarbības tīklam, kolēģiem vai personālam.

Pievienojieties sarunai tiešsaistē, izmantojot tēmturi **#IFLATrendReport**, sekojiet *IFLA* jaunumiem vietnē ifla.org un sekojiet mums “**Facebook**” un “**Twitter**”!

Priekšvārds – Barbara Lisona

IFLA Prezidente, 2021–2023

Esmu ļoti priecīga dalīties ar jums 2021. gada *IFLA* Ziņojuma par attīstības tendencēm atjauninātajā izdevumā!

Šis izdevums ir veidots, balstoties uz manu prezidentes sesiju *IFLA* 2021. gada Pasaules bibliotēku un informācijas kongresā un apkopojot manas un manas priekšgājējas Kristīnes Makenzijas prezidentūras tēmas.

Kristīnes tēma – “Strādāsim kopā!” – noteica kongresa norisi kopumā, uzsverot to, cik svarīgi ir dalīties ar idejām un sadarboties, lai veicinātu jaunradi un noturību. Mana tēma – “Bibliotēkas veido ilgtspējīgu nākotni” – uzsver nepieciešamību raudzīties nākotnē un ciešo saikni starp mūsu kopienu, vides un bibliotēku ilgtspēju.

Lasot šo atjaunināto izdevumu, jūs uzzināsiet par dažādām iespējamām nākotnes tendencēm, kuras aktualizējuši jaunie bibliotēku speciālisti no visas pasaules – cilvēki, kuri būs mūsu nozares priekšgalā, kad šīs tendences īstenosies.

Šīs pārdomas ir būtiskas. Tās palīdz no jauna apliecināt, kāpēc mūsu profesija, institūcijas un pakalpojumi ir svarīgi. Tās palīdz mums no jauna izvērtēt to, ko mēs darām tagad. Un tās palīdz mums uzsākt jaunus diskusiju un sadarbības virzienus. Es priecātos, ja jūs ņemtu šo informāciju vērā savā turpmākajā profesionālajā attīstībā.

Savas prezidentūras laikā es ceru turpināt diskusijas, lai sadarbotos ar mūsu nozares pārstāvjiem ikvienā pasaules vietā un profesionālās attīstības līmenī, lai palīdzētu veidot ilgtspējīgu nākotni mūsu kopienām, mūsu bibliotēkām, mūsu federācijai.

Pateicos visiem, kas iesniedza idejas, kā arī *Rashidah Bolhassan, Hebai Ismail, Andreas Mittrowannam, Kay Raseroka* un, protams, *IFLA* ģenerālsekretāram Geraldam Leitneram un *IFLA* personālam par to, ka mana prezidentes sesija 2021. gada Pasaules bibliotēku un informācijas kongresā bija tik veiksmīga.

Lai laba lasīšana!

Ievads – Gerald Leitners

IFLA ģenerālsekretārs

Laipni lūdzam *IFLA* Ziņojuma par attīstības tendencēm 2021. gada atjauninājumā!

Pēc neilga pārtraukuma esam priecīgi dalīties ar jaunu izdevumu, kurā izklāstītās idejas un ieteikumi, mūsaprāt, atbalsta ilgtermiņa domāšanu un rosina pārdomas bibliotēku jomā visos līmeņos.

Bez šaubām, Covid-19 pandēmija ievērojami ietekmēja mūsu kopienas, institūcijas un profesiju. Tomēr ir arī skaidrs, ka tā nebūt nav beigusies, ar katru dienu attālinot mūs no tā, ko iepriekš uzskatījām par normālu. Šķiet, maz ticams, ka kādreiz pilnībā atbrīvosimies no pandēmijas ietekmes un atgriezīsimies dzīvē, kurā dzīvojām un strādājām iepriekš.

Un tas vēl nav viss. Pandēmija ir pievienojusies esošajiem attīstības procesiem – un dažos gadījumos arī krīzēm –, kas jau iepriekš ietekmēja bibliotēku darbu. Dažkārt šī attīstība pat ir mijiedarbojusies ar Covid-19 sekām, palielinot, mazinot vai pārveidojot to ietekmi. Būtiski, ka pandēmija – tāpat kā citi notikumi pasaulē – ir pārbaudījums mūsu spējai pielāgoties pārmaiņām un būt izturīgiem, radošiem un inovatīviem. Šīs spējas ir ļoti svarīgas, lai mūsu jomai arī turpmāk būtu galvenā loma ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanā nākotnē.

Mums kā nozarei ir paveicies ar miljoniem spēcīgu profesionāļu un citu bibliotēku un informācijas darbinieku, kas ir apņēmušies nodrošināt jēgpilnu piekļuvi informācijai kā attīstības virzītājspēkam. Viņu uzkrātā pieredze, atziņas un enerģija šajā jomā ir būtisks resurss, lai nodrošinātu, ka esam gatavi stāties pretī nākotnei.

Jau tagad, izmantojot *IFLA* stratēģiju, globālo redzējumu un ideju krātuvi, ir bijis iespējams pārplānot un pārorientēt pašas federācijas nākotnes darbu. Tomēr stratēģija nekad nevar būt noslēguma punkts. *IFLA* stratēģija, kas atbalsta mūsu jaunās pārvaldības struktūras, iespējo bibliotēku nozari turpināt mobilizēties, lai plānotu un sagatavotos nākotnei visieklājušākajā, efektīvākajā un pārredzamākajā veidā. Mūsu vīzija – par stipru un vienotu bibliotēku nozari, kas atbalsta izglītotu, informētu un līdzdalīgu sabiedrību, – ir vērsta ilgtermiņā, un tieši uz to mums ir jākoncentrējas.

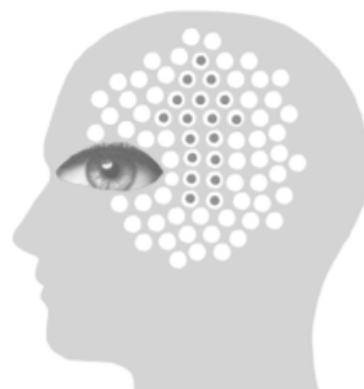
IFLA sākotnējā tendenču ziņojuma izdevumā 2013. gadā un turpmāko – 2016., 2017., 2018. un 2019. – gadu atjauninājumu mērķis ir nodrošināt “degvielu” šīm pārdomām.

Turpinot 2019. gada izdevuma ideju – balstīties uz attiecīgā gada Pasaules bibliotēku un informācijas kongresa prezidenta sesijā sniegtajām atziņām, arī šis izdevums piedāvā iespēju plašāk diskutēt par dažām 2021. gada Pasaules bibliotēku un informācijas kongresā izskanējušajām idejām.

Lielākā daļa šī gada ziņojuma koncentrējas uz 20 tendencēm, kas izskanējušas no jaunajiem nozares līderiem 2021. gadā. Visas šīs tendences atspoguļo iespējamus virzienus, kuros sabiedrība un mūsu nozare varētu attīstīties. Ne par vienu nevar teikt, ka tā noteikti notiks, bet tās tendences, kas parādīsies, – mijiedarbosies un dažkārt sadursies ar citām, lai kopā veidotu nākotni.

Tendenču apskatam seko īsākas sadaļas, kurās izklāstīts, kā noritēja Pasaules bibliotēku un informācijas kongresa prezidenta sesija, kā šo pieredzi varat izmantot jūs, kā arī saites uz video, kurus iesniedza izraudzītā jauno nozares līderu grupa, kura piedalījās konsultāciju procesā.

Īpaši vēlos pateikties visiem, kas piedalījās ar idejām un palīdzēja veidot šo ziņojumu, arī tiem, kuri iesniedza idejas anonīmi. Ziņojumā iekļautās tendences nevajadzētu attiecināt uz kādu personiski.

#IFLATrendReport

20 tendencies

Izmantojot 2021. gada jūnijā un jūlijā veikto aptauju, *IFLA* lūdza jaunajiem nozares speciālistiem identificēt, kuras tendences un kādā veidā, viņuprāt, ietekmēs bibliotēku jomu nākamo desmit gadu laikā. Šīs idejas tika analizētas *IFLA* Galvenajā mītnē; divdesmit no aptaujā identificētajām tendencēm tika izvirzītas prezentēšanai 2021. gada Pasaules bibliotēku un informācijas kongresā.

Tas, kā tendences ir atspoguļotas šajā izklāstā, protams, ir tikai viens no veidiem, kā dalīties ar bagātīgo un daudzveidīgo ideju kopumu. Dažas tendences ir plašākas, skarot vispārīgas pārmaiņas politikā un sabiedrībā, citas vairāk raksturīgas tieši bibliotēkām.

Bieži tendences savstarpēji pārklājas, kā arī dažos gadījumos pat nonāk pretrunās. Tas nav pārsteidzoši – pārmaiņas ekonomikā un sabiedrībā veicina dažādu tendenču un virzienu saplūšanu, rezultātā veidojot daudz dažādu iznākumu.

Katrā gadījumā tiek veidots augsta līmeņa scenārijs, kas sagatavots, pamatojoties uz saņemtajām idejām, papildinot ar mūsu (*IFLA*) viedokli, tostarp iespējamām atbildēm. Tendences bieži vien ir atvērtas, norādot tikai attīstības virzienu, nevis gala rezultātu. Tendencēm saplūstot, iespējams veidot konkrētus nākotnes scenārijus.

1. GRŪTI LAIKI PRIEKŠĀ

Lēna atveseļošanās no Covid-19 radīs grūtības ar valsts un pašvaldību budžetu, liekot bibliotekāriem pastiprināt interešu aizstāvības darbu

Aptaujātie bibliotēku speciālisti uzsvēra risku, ka valdību nepieciešamība rast īstermiņa ietaupījumu (jo īpaši valstīs bez piekļuves aizņēmumiem, piemēram, mazo salu jaunattīstības valstīs) varētu veidot (maldīgu) pārliecību par to, ka tehnoloģiju ietekmes dēļ bibliotēkas ir mazāk vajadzīgas nekā agrāk.

Jo īpaši tika paustas bažas, ka bibliotēku pakalpojumu elektronizācija varētu rosināt domu par darbinieku skaita samazināšanu konkurētspējīgāka darba tirgus radīšanai. Turklāt tika uzsvērtas šo tehnoloģiju izmaksas ne tikai attiecībā uz sākotnējo iegādi, bet arī uz pastāvīgo uzturēšanu un atjauninājumiem. Tādējādi var tikt ietekmēti izdevumi arī citiem procesiem, it īpaši ierobežotu resursu apstākļos.

Ieteikums, kā rīkoties šādā situācijā, bija – pastiprināt bibliotēku interešu aizstāvību, katru bibliotekāru padarot par bibliotēku interešu aizstāvi. Lai nostiprinātu bibliotēku interešu aizstāvību, mums jāiemācās labāk parādīt savu vērtību, izmantojot mūsu darba rezultātus un ietekmi kopienās.

Bibliotēku interešu aizstāvībai nevajadzētu būt vērstai tikai uz lēmumu pieņēmējiem, bet arī uz plašāku kopienu un potenciālajiem sadarbības partneriem.

Vēl jo vairāk – iekļaujot bibliotēkas dažādu ministriju, aģentūru un organizāciju stratēģijās, tiks radīta labāka izpratne par bibliotēku funkcijām un to īstenošanai nepieciešamo rīcību un resursiem. Lai to paveiktu, bibliotēkām, cik vien iespējams, jācenšas saskaņot savas prioritātes ar pārvaldes institūciju, sponsoru u. c. prioritātēm.

Šāda veida centieni būtu nepieciešami visos līmeņos – vietējā, reģionālā, nacionālā un globālā –, visur, kur tiek pieņemti lēmumi.

2. VIRTUĀLĀS VIDES UZVARAS GĀJIENS

Cilvēki turpina dot priekšroku attālinātai piekļuvei bibliotēku pakalpojumiem, tādējādi apšaubot telpu un fiziskā piedāvājuma vērtību

Daudziem aptaujātajiem bija skaidrs, ka attālinātu pakalpojumu sniegšanai ir jākļūst par normu. Pandēmija jau bija piespiedusi pārorientēt pakalpojumu sniegšanas veidu, taču nākamais solis ir pāriet no pagaidu risinājuma uz pastāvīgu attālinātu pakalpojumu nodrošināšanu.

Aptaujātie uzsvēra gan pozitīvās, gan negatīvās sekas šajā jomā. Kā pozitīvs aspekts tika minētas jauno digitālo rīku iespējas piedāvāt personalizētus pakalpojumus, realizējot tādus procesus kā, piemēram, uz studentu vērsta mācīšanās. Tika minētas arī rosinošas iespējas, lai daudzveidīgākā veidā nodrošinātu piekļuvi plašākam saturam, tādējādi ļaujot vieglāk reaģēt uz atšķirīgām vajadzībām. Vairāki respondenti rosināja, ka pāreja uz virtuālo vidi, arvien vairāk liekot uzsvaru uz digitālā satura un pakalpojumu veidošanu un sekmēšanu, varētu ļaut bibliotēkām īstenot savu potenciālu ne tikai kā zināšanu pārvaldības, bet arī zināšanu radīšanas centriem.

Iepriekš minētais sasauca ar desmitajā tendencē pausto, ka virtuālās vides potenciālu būs iespējams īstenot tikai tad, ja gan bibliotēkām, gan lietotājiem būs nepieciešamā infrastruktūra un prasmes. Turklāt pāreja uz virtuālo vidi rada risku, ka bibliotēkām, lai piesaistītu cilvēku uzmanību, būs jākonkurē ar citiem tiešsaistes pakalpojumiem. Lai varētu saglabāt "tirgus daļu", bibliotēkām jāseko līdzi tehnoloģiju tendencēm, jāizprot to ietekme un atbilstoši jāreaģē.

Citādi, kā jau uzsvērts pirmajā tendencē, pastāv risks, ka lēmumu pieņēmēji neredzēs pietiekamu pamatojumu bibliotēku atbalstam, īpaši bibliotēku fiziskās atrašanās vietas (telpu) uzturēšanai. Nodrošinot virtuālos pakalpojumus, rodas arī jautājums par to, kā aizsargāt cilvēku pamattiesības, tostarp privātumu, ņemot vērā, ka bibliotēkas bieži paļaujas uz ārējiem pakalpojumu sniedzējiem.

3. FIZISKĀS VIDES RENESANSE

Cilvēki no jauna atklāj telpu vērtību, kurās norit jēgpilna komunikācija un diskusijas

Daži aptaujātie uzskatīja, ka cilvēki pēc ierobežojumu atcelšanas labprāt atgriezīsies pie fiziskām telpām un tikšanās ar citiem cilvēkiem savās kopienās. Faktiski, pieaugot tendencei izvēlēties mazākus un individuālākus mājokļus un mazāk izmantojot koplietojuma uzturēšanās telpas, varētu pieaugt tādu vietu nozīme, kur varētu veidot sociālo saikni un īstenot saziņas aktivitātes. Tas varētu būt iespējams arī tad, kad daudzas valdības izvēlas paturēt bibliotēkas atvērtas, kamēr citi pakalpojumi nav pieejami (piemēram, Covid-19 uzliesmojuma laikā), lai gan šāda bibliotēku izmantošana konkrētās situācijās noteikti būtu jāierobežo, lai aizsargātu gan personāla, gan lietotāju veselību un labklājību.

Jautājumu par bibliotēku vietu kopienās uzsvēra daudzi aptaujātie, kas liecina par nepieciešamību pēc jauniem priekšlikumiem par to, kā bibliotēkām iekļauties vietējā vidē un iesaistīt citus vietējos dalībniekus, tostarp uzņēmumus. Nodrošinot telpu aktīvai informācijas apmaiņai, diskusijām un lēmumu pieņemšanai, bibliotēkas var palīdzēt atbalstīt vietēja līmeņa problēmu risinājumus.

Vairāki aptaujātie uzsvēra, ka fiziskās telpas un tehnoloģijas neizslēdz viena otru – drīzāk efektīvi papildina. Piemēram, bibliotēkas varētu

nodrošināt “smilšu kasti”, kur cilvēki bez riska vai nepamatotām izmaksām varētu eksperimentēt un mijiedarboties ar tehnoloģijām, piemēram, meistarotājtelpās. Patiešām, tā kā bibliotēku krājumi arvien vairāk ir pieejami tiešsaistē, bibliotēkās varētu atbrīvoties vieta citām nozīmīgām aktivitātēm. Šāda rīcība papildinātu bibliotēku esošo lomu, attīstot atbilstošus informācijas resursus, atbalstot sociālo kohēziju un iekļaujoties kopienā.

Tomēr ir sajūta, ka fizisko telpu izmantošanas efektivitāti nevar uzskatīt par pašsaprotamu. Nepietiek tikai ar telpu, lai gan tas arī noteikti ir svarīgi, piemēram, piedāvājot bezmaksas WiFi un stāstniecības pasākumus. Mums drīzāk jādomā par bibliotēkuru sociālo lomu un iespēju darboties kā pozitīvu rezultātu sasniegšanas veicinātājiem un starpniekiem savās kopienās. Tāpat ir pastāvīgi jādomā par to, kā saglabāt fiziskās telpas pievilcīgas, noderīgas un pieejamas visiem.

Visbeidzot, kā atzīmēja viens no aptaujātajiem, šī tendence var būt ļoti aktuāla arī nākotnē, jo daudzi cilvēki ir piesardzīgi vai vienkārši nespēj strauji atgriezties fiziskajā bibliotēkas vidē. Tas rada jaunus jautājumus par šādu cilvēku iekļaušanu un sasniedzamību.

4. VISPĀRĪGO PRASMJU (“MĪKSTO PRASMJU”) NOZĪMES PIEAUGUMS

Straujās tehnoloģiju attīstības laikā bibliotekāriem kļūst arvien svarīgāk spēēt pielāgoties un ieviest jauninājumus neparedzamās situācijās

Visās ekonomikas nozarēs gan tā saukto “mīksto prasmju”, gan iespējas mācīties un pārkvalificēties pieaugošā vērtība ir jau plaši atzīta, un bibliotekāra profesija nav izņēmums. Tā kā materiāli, kurus mēs glabājam un kuriem sniedzam piekļuvi, mūsu rīcībā esošie rīki, kā arī kopienas vajadzības un cerības ir nepārtrauktā attīstībā – arī mums ir svarīgi izkopt prasmes, kas ļautu attīstīties līdztekus.

Respondenti īpaši izceļ tādus “mīksto prasmju” veidus kā noturība, veiklība, elastība, kopienas uzticības veidošana, partnerību veidošana, problēmu risināšanas prasmes un spēja pozitīvi reaģēt uz negaidīto. Vairāki aptaujātie uzsvēra, ka, attīstoties jaunām funkcijām, cilvēkiem īpaši nepieciešams attīstīt novatorisma un radošuma prasmes.

Daži aptaujātie uzsvēra kritiskās domāšanas nozīmi profesijā – ne tikai saistībā ar digitālo tehnoloģiju pārņemšanu, bet arī plašākā kontekstā. Plašāka perspektīva var palīdzēt koncentrēties uz svarīgāko un vienlaikus izprast pārmaiņas, kuras mēs redzam ikdienā.

Tāpat ir jāpieskaņojas kultūras tradīcijām, kā arī jāņem vērā, kā dažādas paaudzes mijiedarbojas ar informāciju un mācās. Izmantojot emocionālo inteligenci, var izprast un reaģēt uz indivīdu vajadzībām, lai atbalstītu viņu labklājību un attīstītu metaprātību, ļaujot ikvienam kļūt par aktīvu informācijas sabiedrības dalībnieku.

Lai to panāktu, ļoti svarīga ir cieša sadarbība ar kolēģiem, tostarp starptautiskā un starpinstitucionālā līmenī. Vispārīgāk runājot, nepārtrauktai profesionālajai izaugsmei jāklūst par prioritāti.

5. DAUDZVEIDĪBA – TAS IR NOPIETNI

Arvien pieaugošā apziņa par diskrimināciju un tās ietekmi veicina ievērojamas izmaiņas bibliotēku krājumos, pakalpojumos un ikdienas darbā

Aptaujātie uzsvēra, ka pandēmija ir no jauna aktualizējusi nepieciešamību kā prioritāti noteikt vienlīdzību, daudzveidību un iekļaušanu, ja vēlamies tās padarīt par realitāti. Tas ir jautājums ne tikai par to, kā bibliotēkas var dot ieguldījumu labākas sabiedrības veidošanā, bet gan par to, kā mēs paši strādājam.

Tas īstenībā ir gan ētiskas dabas jautājums – nevar būt pieņemama nepamatota diskriminācija starp grupām vai indivīdiem piedāvāto pakalpojumu līmeņa ziņā –, gan arī snieguma jautājums. Ja bibliotēku panākumus mēra pēc to spējas palīdzēt visiem apkalpojamās kopienas locekļiem, apmierināt viņu informācijas vajadzības un realizēt savu potenciālu, tad jebkuru indivīdu izslēgšana, apzināti vai kādā citā veidā, ir nepieļaujama.

Lai gūtu panākumus, mums būs jāturpina attīstīt rīkus un prasmes, kas ļauj efektīvi identificēt dažādas vajadzības, kā arī noteikt bibliotēku pakalpojumu ietekmi. Ir arī vērtīgi izprast, kā varam novērtēt krājuma daudzveidību un reaģēt uz atklātajām nepilnībām. Šajā darbā liela loma būs katalogizācijas ekspertiem. Mums arī jāveido zināšanas par dizaina domāšanu un piekļūstamību.

Tehnoloģijas piedāvā interesantas iespējas šajā aspektā. Tās jau ir pavērušas jaunas iespējas cilvēkiem ar invaliditāti, un, lai palielinātu to pozitīvo ietekmi, pakalpojumi ir jāpielāgo vēl vairāk. Turklāt tehnoloģijas ir radījušas iespēju nodrošināt saglabāšanu un piekļuvi daudzveidīgākam un iekļaujošākam mantojuma klāstam. Vienlaikus, kā jau minēts, kļūst aktuāla nepieciešamība respektēt neiesaistīto cilvēku tiesības (un arī privātumu) un izvairīties no viņu izslēgšanas.

Lai rastu atbildi, atslēgu jāmeklē bibliotēku jomas daudzveidībā. Vairākās valstīs pieaug izpratne par to, kā pagātnē izdarītās izvēles ir radījušas diskriminācijas modeļus. Šī problēma ir steidzami jārisina. Tāda rīcība ne tikai nodrošinās fundamentālu jomas atbildību par diskriminācijas novēršanu, bet arī palīdzēs pilnveidot mūsu spēju apmierināt daudzveidīgās kopienu vajadzības. Nākamajos mēnešos un gados šo spēju un prasmju apgūšana varētu būt viena no prioritātēm.

6. VIDES IETEKME

Klimata pārmaiņas rada jaunus draudus bibliotēkām un to kopienām, liekot radikāli pielāgoties, lai izvairītos no vides katastrofām

Bibliotēkas netiks pasargātas no klimata pārmaiņu ietekmes, kas izpaužas vai nu kā pakāpeniskas vides izmaiņas, vai ekstrēmi laikapstākļi (vides katastrofas), izraisot lielu kaitējumu krājumam.

Attiecībā uz bibliotēku ēkām, visticamāk, nozīmīga loma būs jaunām arhitektūras vadlīnijām, kuru īstenošana dos iespēju bibliotēkām labāk izturēt draudus, vienlaikus uzlabojot energoefektivitāti. Visaptveroša riska pārvaldība ir svarīga, lai izvairītos no neaizvietojamiem zaudējumiem.

Tomēr aptaujātie uzsvēra arī nozīmīgo bibliotēku lomu, palīdzot veicināt sabiedrības uzvedības maiņu saistībā ar klimata pārmaiņām, kā arī plašākām pilnvarām iesaistīties sociālo jautājumu risināšanā. Tāpat bibliotēkām ir īpašs potenciāls sekmēt zināšanas, kas nepieciešamas klimata pārmaiņu mazināšanai vai spējai pielāgoties tām. Bibliotēkas var veicināt arī plašāku sabiedrības izpratni ar savu piemēru, kuru var sniegt zaļās bibliotēku ēkas, piemēram, lauku vai lauksaimniecības kopienās. Šajos reģionos jaunu metožu ieviešana var gan palīdzēt samazināt emisijas, gan palīdzēt cilvēkiem pielāgoties mainīgajai videi.

Turklāt bibliotēku glabātais mantojums var būt noderīgs, sniedzot izpratni (informāciju) par alternatīviem veidiem, kā saudzīgāk izturēties pret vidi.

Politikas virzienu plānošana klimata pārmaiņu novēršanai var radīt nepieciešamību pārkvalificēties, to saistot ar dekarbonizāciju, zaļo nozaru uzplaukumu un iespējamu atgriešanos pie vietējās ekonomikas ar lielāku ražošanas un patēriņa daļu lokālā līmenī. Abos gadījumos darba ņēmējiem, visticamāk, būs nepieciešama piekļuve programmām, kas var palīdzēt viņiem attīstīt jaunas metalīmeņa spējas, nodrošināt prasmes un iemaņas (piemēram, rakstpratību), kas nepieciešamas, lai mācītos – plašāk sk. 14. tendenci.

Protams, lai šo visu pārvaldītu, nodrošinātu bibliotēku telpu fizisko izmaiņu veikšanu un sekmētu darbinieku gatavību un pārliecību, nepieciešams gan finansējums, gan cita veida atbalsts.

7. IEDZĪVOTĀJU MOBILITĀTE

Cilvēkiem kļūstot arvien mobilākiem, "vietējās" bibliotēkas jēdziens kļūst mazāk aktuāls, pieaug nepieciešamība sniegt apvienotus pakalpojumus pāri robežām

Aptaujātie norādīja, ka svarīgākās klimata pārmaiņu sekas bez sestajā tendencē minētajām, ir iespējamība, ka, visticamāk, daudziem cilvēkiem būs jāmaina dzīvesvieta. Daudzas teritorijas kļūs nepiemērotas dzīvošanai pieaugošās jūras līmeņa vai temperatūras paaugstināšanās dēļ, bet ekonomiskās pārmaiņas liks meklēt darbu – un tādējādi mājokli – citur.

Tas apvienosies jau ar esošajiem mobilitāti veicinošajiem faktoriem, piemēram, konfliktiem, vajāšanu un nabadzību, kuru dēļ cilvēki ir spiesti bēgt no savām mājām.

Līdztekus tam, arī attālinātā darba pieredze pandēmijas laikā pasaulē ir radījusi iespēju, ka cilvēki ir daudz mazāk piesaistīti konkrētai vietai un var dalīties un izmantot savas zināšanas, atrodoties jebkur. Protams, tas var būt vairāk iespējams pārtikušiem, nevis mazāk nodrošinātiem cilvēkiem.

Saistībā ar ietekmi uz bibliotēkām tas var radīt vajadzību spēt apkalpot globalizētākus lietotājus, kuriem ne vienmēr ir pastāvīga dzīvesvieta. Jo īpaši situācijās, kad kļūšana par bibliotēkas lietotāju ir atkarīga no dzīvesvietas, var rasties nepieciešamība apsvērt, kā elastīgāk nodrošināt piekļuvi bibliotēkas resursiem un pakalpojumiem.

Šādā situācijā var būt nepieciešams sniegt pakalpojumus ne tikai attālināti, bet arī pāri robežām, tādējādi aktualizējot gan tehniskos, gan, iespējams, autortiesību jautājumus. Tajā pašā laikā tas rada iespēju, ka bibliotēku kā koprades telpu nozīme kopienā pieaugs tieši tiem cilvēkiem, kuriem nav noteiktas darba vai dzīves vietas.

8. NEPACIETĪGAIS LIETOTĀJS

Bibliotēku lietotāji, īpaši jaunā paaudze, sagaida vismodernākās tehnoloģijas un pakalpojumus, un var novērsties no bibliotēkām, ja šīs iespējas tur nav atrodamas

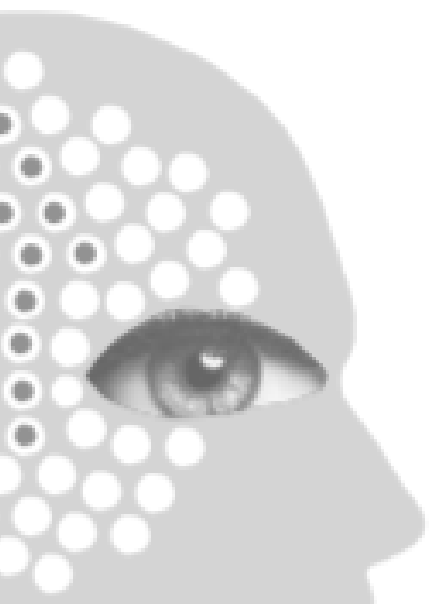
Aptaujātie norādīja, ka bibliotēkām jāapzinās un jāreaģē uz mainīgajām lietotāju vajadzībām un gaidām, un, jo īpaši, risku, ka gados jaunāki lietotāji necietīs lēnus vai neskaidrus procesus. Daži apgalvoja, ka var samazināties interese par tradicionālajiem pakalpojumiem, kā arī vēlēšanās veltīt laiku, lai apmeklētu bibliotēkas telpas (kā tas jau ir uzsvērts otrajā tendencē).

Iespējamās sekas ir tādas, ka cilvēkiem neatrodot kvalitatīvu nepieciešamo informāciju, viņi ātri pievērsīsies citiem, mazāk uzticamiem avotiem. Tā ir problēma ne tikai bibliotēkām, bet arī sabiedrībai kopumā (sk. 18. tendenci).

Viens no ierosinātajiem soļiem ir attīstīt vienkāršākas, vienotākas platformas, kas ļautu izvairīties no regulāras un atkārtotas reģistrēšanās sistēmā. Tas ir modelis, kuru jau izmanto lielākās interneta platformas (kā arī ēnu bibliotēkas, piemēram, *Sci-Hub*) un ko var uzskatīt par šo platformu panākumu iemeslu. Šāda platforma varētu arī palīdzēt cilvēkiem noteikt tuvāko bibliotēku, ja ir radusies nepieciešamība izmantot to fiziskos resursus.

Turklāt vairāki aptaujātie uzsvēra potenciālu, ko, izmantojot tehnoloģijas, sniedz pakalpojumu personalizācija, piedāvājot individuālajām vajadzībām, vēlmēm un vajadzībām labāk pielāgotu pieredzi. Daži apgalvoja, ka šajā ziņā varētu palīdzēt mākslīgais intelekts, nodrošinot atbilstošākas atbildes uz pieprasījumiem, lai gan bija arī bažas par risku, kas varētu rasties neobjektivitātes, piekļuves brīvības informācijai ierobežošanas un privātuma dēļ.

Atsaucoties uz tehnoloģijām, aptaujātie arī norādīja uz robotu potenciālu atbildēt uz jautājumiem, kā arī attālināti sniegt pakalpojumus 24/7 režīmā. Arī sociālie mediji varētu nodrošināt efektīvākus lietotāju sasniegšanas līdzekļus viņu atrašanās vietā.

9. ANALOGĀ ATGRIEŠANĀS

Jaunā paaudze, traumēta no pastāvīgās sociālo mediju spriedzes, no jauna atklāj fiziskos resursus, t. sk. grāmatas, kā patvērumu

Daudzos saņemtajos ieteikumos tika uzsvērts, ka, jo īpaši saistībā ar pandēmijas pieredzi, cilvēki arvien vairāk un vairāk apzinās digitālo rīku ierobežojumus. Tehnoloģijas nevajadzētu uzskatīt par universālu līdzekli vai pašmērķi, bet drīzāk par vienu no daudzajiem instrumentiem, kas var palīdzēt cilvēkiem.

Patiešām, ir sajūta, ka dažkārt tehnoloģiju loma ir pārspīlēta, un ir pienācis laiks "šūpolēm" atkal atgriezties pie analogākiem darbības veidiem. Tas varētu ietvert tradicionālo lomu un darbību pārvērtēšanu (un jaunu izpratni par tām).

Jo īpaši aptaujātie uzsvēra faktu, ka cilvēkiem ir vajadzīga palīdzība, lai tiktu galā ar mūsdienu ātro dzīves ritmu, kā arī ar grūtībām, kas saistītas ar seklu mijiedarbību risku digitālajā saskarsmē. Cilvēki arī riskē ciest no ierobežotās tiešsaistes pieredzes, kurā dominē neliels skaits platformu, kas izstrādātas uzmanības piesaistīšanai un noturēšanai.

Abos gadījumos analoga, fiziska pieredze varētu nodrošināt pretlīdzekli. Paplašinot dažas no tēmām, kas jau aplūkotas trešajā tendencē, tika rosināts, ka bibliotēkas varētu būt īpaši spēcīgas vietas prāta un garīgo aktivitāšu veicināšanai vai pat kā "drošas telpas", kas ļauj izvairīties no sociālajiem medijiem.

Kā jau iepriekš uzsvērts, bija paredzams, ka daudzi atzinīgi vērtē iespēju būt atkal kopā klātienē. Tā kā sabiedrība atkal atvērsies un cilvēki pāries no globalizētas, tomēr individuālas dzīves tiešsaistē uz lokālu un kolektīvu fizisko dzīvi, bibliotēkām būs būtiska nozīme gan kā telpai un labbūtības veicināšanas centram, gan kopienas garam.

Vienlaikus tika uzsvērts, ka vēl arvien ir svarīgi apzināties fiziskā krājuma nozīmi gan satura, gan formas ziņā. Fizisku izdevumu lasīšana daudziem joprojām ir bagātinošāka pieredze, nekā lasot grāmatu uz ekrāna.

10. MĒROGS IR SVARĪGS

Pilna mūsdienīgu pakalpojumu komplekta sniegšanas izmaksas rada apstākļus, ka to var nodrošināt tikai lielas institūcijas, atstājot mazās bibliotēkas tālu iepakā!

Vairākas līdz šim izceltās tendences attiecas uz tehnoloģiju potenciālu, kas ir ne mazāk svarīgi par reaģēšanu uz lietotāju mainīgajām vēlmēm. Tomēr iespējas ne vienmēr ir vienlīdz sadalītas visā nozarē, jo īpaši apdraudēta ir mazāku institūciju reaģētspēja.

Ņemot vērā tehnoloģisko pārmaiņu straujo attīstības tempu, esošā infrastruktūra un pakalpojumi strauji noveco un ir jānomaina. Turklāt tas piesaista pastāvīgas izmaksas, kas saistītas ar licenču maksu un atjauninājumiem. Visbeidzot, lai efektīvi izmantotu pieejamos rīkus, ir nepieciešama arī pastāvīga zināšanu un prasmju atjaunošana bibliotēku darbiniekiem. Tas viss nozīmē, ka ir nepieciešami ieguldījumi.

Tāpēc tika izteiktas bažas par risku izveidoties divu grupu bibliotēkām – tām, kuras spēj sekot līdzī (bieži vien lielākas, ar labākiem resursiem), kuru darbinieki saņem atbalstu, kas nepieciešams, lai strādātu ar jaunajiem rīkiem, un tām, kuras atpaliek. Viens no respondentiem uzsvēra, ka šī plaīsa pamanāmā kļuvusi pandēmijas laikā, kad bibliotēkas ar labāku atbalstu varēja pāriet uz attālinātiem pakalpojumiem,

bet mazāk turīgās bija faktiski spīestas ieiet hibernācijas režīmā. Risks ir tāds, ka tās bibliotēkas, kuras jau tā cīnās ar grūtībām, varētu saskarties ar samazinātiem izmantojuma rādītājiem, kas raisīs jautājumu par to nepieciešamību.

Kā risinājumu šai situācijai aptaujātie piedāvāja jaunu koncepciju par to, kā strādāt tīklos, ļaujot mazākām institūcijām gūt labumu no jaunajām tehnoloģijām par ļoti zemām papildizmaksām. Tas noteikti varētu palīdzēt risināt jautājumu par piekļuvi pakalpojumiem un saturam, taču neatceļ vajadzību pēc aprīkojuma un labas savienojamības. "Atvērto" pakalpojumu pieaugums (sk. 19. tendenci) arī varētu palīdzēt, lai gan, protams, neatrisinātu visas problēmas.

Saistībā ar ideju strādāt ar tīkliem, viens no respondentiem ierosināja, ka kvalitatīvāka datu vākšanas procedūra un novērtēšana varētu palīdzēt lielajām bibliotēku sistēmām labāk identificēt tās filiāles, kuras saskaras ar grūtībām un kurām vajadzētu sniegt palīdzību.

11. DATU DOMINANCE

Arvien jaunas datu lietojuma iespējas dramatiski maina mūsu ekonomisko un sociālo dzīvi, par vienu no būtiskākajām prasmēm izvirzot datpratību

Mākslīgā intelekta un citu datu lietojumprogrammu pieaugošā loma mūsu ikdienā tika atspoguļota daudzos no saņemtajiem ierosinājumiem. Jo īpaši svarīgi dati ir virzībā uz individualizētiem pakalpojumiem, to mērķis ir analizēt pagātnes darbības (gan viena lietotāja, gan lietotāju kopumā), lai prognozētu nākotni un, jo īpaši, pakalpojumus, kas vislabāk atbilst indivīdu vajadzībām vai interesēm. Protams, līdzīgi rīki jau tiek izmantoti, lai veidotu mērķtiecīgu reklāmu un pat ietekmētu to, ko mēs redzam internetā vai citos pakalpojumos, kad tos ieslēdzam.

Viens no respondentiem īpaši uzsvēra, ka koncentrēšanās uz indivīdu šādos uz datiem balstītos modeļos var radīt plaisu veidā, kā mēs kā cilvēki domājam un strādājam sabiedrībā, ņemot vērā to, ka mūs vairāk raksturo mūsu īpašības (kā tās ieprogrammētas izmantošanai algoritmos), nevis saiknes starp mums.

Citos komentāros tika apgalvots, ka labāka datu izmantošana var stiprināt centienus izskatīt un novērtēt bibliotēku pakalpojumu ietekmi. Turklāt tas dotu iespēju izmantot reālo situāciju, nevis ņemt vērā tikai to, ko ir pieņēmuši profesionāļi, vai par ko ziņo indivīdi. Vienlaikus šādā datu

izmantošanā nepieciešams ievērot privātumu un apzināties neobjektivitātes vai dažāda veida nevienlīdzības un diskriminācijas risku.

Tā kā datiem ir liela nozīme tajā, kā uztveram pasauli un dažādos pakalpojumus, ir svarīgi izprast datus un to nozīmi, jo īpaši gadījumos, kad tiek izmantots mākslīgais intelekts. Iespējams, tā ir svarīga jauna informācijpratības dimensija – gan efektīvu pētniecības prasmju kontekstā, gan plašākā nozīmē. Bibliotēkām ir potenciāla loma, veicinot izpratni par to, kā izmantot datus ētiski, atbalstīt efektīvu pētniecību un jaunas zinātniskas atziņas.

Turklāt nesen pieņemtie normatīvie akti datu aizsardzības jomā ir piešķīruši personām jaunas tiesības pieņemt lēmumus par to, kā viņu dati tiek izmantoti (individuāla datu pārvaldība). Tomēr šādu pasākumu efektivitāte ir atkarīga no tā, vai cilvēki izmanto iespējas, kas viņiem ir pieejamas. Bibliotēku nozarē, tāpat kā citās jomās, ir steidzami jānodrošina, lai ne tikai labāk situēti cilvēki vai tie, kuriem ir augstāka izglītība, var izprast un izmantot šīs iespējas. Tas ir vēl viens izaicinājums bibliotēkām.

12. MEKLĒŠANAS TRANSFORMĀCIJA

Mākslīgais intelekts maina informācijas atrašanas veidu, ļaujot lietotājiem sasniegt arvien precīzākus rezultātus

Kā jau uzsvērts 11. tendencē, mākslīgais intelekts, kuru nodrošina mašīnmācīšanās, pārveido veidu, kā mēs izjūtam tiešsaistes pasauli. Jo īpaši spēcīgi tas izpaužas informācijas meklēšanas pasaulē – jomā, kurā bibliotēkām, protams, ir ilggadēja pieredze.

Aptaujātie norādīja, ka bibliotēkās mākslīgo intelektu iespējams izmantot, lai nodrošinātu padziļinātu bibliotēku tendenču izpēti, kas savukārt varētu palīdzēt labāk pielāgoties informacionālajām vajadzībām. Tādējādi bibliotēku lietotāji varētu pilnvērtīgāk izmantot semantiskā tīmekļa tehnoloģiju iespējas. Ņemot vērā šobrīd pieejamās informācijas apjomu, šādu rīku nozīme arvien pieaug.

Svarīgi, ka, neraugoties uz informācijas radīšanas straujo tempu, mākslīgā intelekta rīki piedāvā jaunas iespējas būt informētiem un atjaunināt informāciju. Tie ir būtiski, lai nodrošinātu satura atrodamību – materiāla vienkārša publicēšana internetā nav garantija, ka tas tiks izlasīts.

Tomēr speciālisti brīdina par mākslīgā intelekta potenciāla pārspīlēšanu meklēšanas uzlabošanā. Kā jau tika uzsvērts, datu vākšana un izmantošana, kas nepieciešama, lai realizētu mākslīgo intelektu, rada jautājumus par privātumu, kas būtu jārisina, lai nodrošinātu iegūto pakalpojumu likumību.

Pamatlīmenī mākslīgā intelekta atbalstītie rezultāti ir tik labi, cik labas ir mašīnmācīšanās programmas un ievadītā informācija – ir daudz iespēju iegūt neprecizitātes, kas var izkropļot rezultātus. Šo risku nepietiekama novērtēšana labākajā gadījumā var novest pie kļūdām, bet sliktākajā – šo kļūdu nepārtrauktība var pat padziļināt nevienlīdzību un netaisnību.

Visbeidzot, atkārtojot to, kas minēts 10. tendencē, pastāv risks, ka mākslīgā intelekta efektīvas izmantošanas potenciāls var būt atkarīgs arī no atsevišķu bibliotēku resursu pieejamības un ieguldījuma bibliotēku darbinieku prasmēs. Šādas prasmes ir īpaši svarīgas, ja ir jāizmanto jauni meklēšanas rīki, pilnībā apzinoties ierobežojumus.

13. GALĒJĪBU UZNĀCIENS

Politiskie uzskati kļūst arvien polarizētāki, apgrūtinot kompromisa atrašanu gan politikā, gan sabiedrībā

Aptaujātie akcentēja plašu sociālo un politisko tendenci, kas riskē būtiski ietekmēt bibliotēkas un to misiju – acīmredzamā pieaugošā sabiedrības polarizācija. Jo īpaši tika norādīts uz tendenci daļai sabiedrības noraidoši izturēties pret to cilvēku viedokli, kuram viņi nepiekrīt, nevis iesaistīties, mēģināt izprast citus un panākt vienprātību. Paralēli ir novērota uzticības samazināšanās profesijām, kuras agrāk tika augstu vērtētas, tostarp žurnālistiem, pētniekiem un pat ārstiem.

Tas ir ietekmējis to, ka tiek apšaubīta zināšanu bāze, uz kuru balstoties, var notikt politiskās un pilsoniskās diskusijas, tādējādi padarot iespējamu risinājumu meklēšanu daudz sarežģītāku. Uzticības mazināšanās negatīvi ietekmē arī tādas politikas efektivitāti, kura mērķēta uz uzvedības maiņu vai tās veidošanu, tostarp reakciju uz pandēmiju. Bez vēlmes vai spējas vienoties pastāv risks, ka vājinās kopienas un sabiedrības izpratne, uz kuras pamata ir izveidotas daudzas institūcijas.

Pastāv risks, ka laika gaitā priekšplānā izvirzīsies populistiski spēki, kas vairāk balstās uz viedokļu stiprumu un argumentu vienkāršību, nevis uz pierādījumiem vai cilvēktiesību ievērošanu.

Bibliotēkas riskē tikt iesaistītas šajās debatēs – gan ļoti tieši, piemēram, strīdos par grāmatām, kuras tās drīkst glabāt savos krājumos (dažās valstīs jau šobrīd tas ir reāls izaicinājums), gan netieši, jo arī publiskie pakalpojumi kopumā tiek apšaubīti. Iespējams, ka pat ir īpašs apdraudējums institūcijām, kas vērstas uz pārdomu veicināšanu, redzesloka paplašināšanu un visu cilvēku tiesību atbalstīšanu, kas populistiem nešķiet augsta prioritāte.

Tomēr speciālisti atzīmēja arī pozitīvu iespējamo iznākumu, jo bibliotēkas arvien apliecina lasīšanas nozīmi un patiesi neatkarīgas un informētas nostājas veidošanu. Veicinot līdzdalību, sadarbību un pārredzamību, bibliotēkas varētu darboties kā bākas – demokrātiskas zināšanu telpas. Kā norādīts 18. tendencē, informācijpratības nozīme beidzot varētu tikt pienācīgi atzīta.

Šāda nostāja nozīmē pūliņu ieguldīšanu un, iespējams, arī risku, taču varētu arī veicināt bibliotēku lomas saglabāšanu nākotnes sabiedrībā.

14. MŪŽIZGLĪTĪBAS PROCESS

Jēdziens “darbs uz mūžu” vairs neeksistē, arvien vairāk cilvēku ir jāpār kvalificējas nepārtraukti; reaģējot uz šo tendenci, bibliotēkas pastiprina mācību aktivitātes

Aptaujātie uzsvēra, ka mēs jau sen esam strauju ekonomikas un tehnoloģisko pārmaiņu laikā, un maz ticams, ka tās tuvākajā laikā palēnināsies.

Kā jau uzsvērts sestajā tendencē, viens no ietekmes aspektiem, visticamāk, būs ievērojamas izmaiņas cilvēkiem pieejamā darba veidos.

Dekarbonizācijas risinājumi novedīs pie dažu profesiju darbības beigām un citu jomu transformācijas. Plašāka tehnoloģiju izmantošana aizstās dažus procesus, bet varētu radīt jaunus procesus vai ļaut atvēlēt vairāk laika un vietas procesiem, kurus tehnoloģijas nevar aizstāt. Notiks arī demogrāfiskas pārmaiņas. Saimnieciskās darbības pārvietošana varētu novest ne tikai pie ekonomiskās aktivitātes lejupslīdes lielajos ekonomiskajos centros, bet arī pie daudzveidīgākām darba iespējām kopienās.

Visā šajā procesā būs kopīga iezīme – lai veiktu vai radītu jaunus darba uzdevumus, cilvēkiem būs nepieciešamība visu mūžu mācīties un pār kvalificēties. Aptaujātie uzsvēra, ka mūžizglītības priekšnoteikums ir, lai ikvienam cilvēkam būtu gan mācīšanās, gan digitālās pamatprasmes.

Atsaucoties uz iepriekš minētajiem punktiem ceturtajā tendencē saistībā ar bibliotēku jomu, cilvēkiem ir vajadzīgas “mīkstās prasmes”, tostarp elastība, spēja iesaistīties ar jaunām idejām un dzīvot cieņpilni un harmonijā ar citiem. Ilgtspējas pratība, iespējams, arī būs daļa no nepieciešamo prasmju kopuma.

Vairāki aptaujātie saskatīja šajā tendencē iespēju bibliotēkām no jauna apliecināt savu lomu kā mācību centriem gan kopienās, gan institūcijās, piemēram, skolās, universitātēs un citās organizācijās. Vienlaikus arī paši bibliotekāri arvien vairāk un vairāk tiks uzskatīti par izglītotājiem. Lai to īstenotu, nepieciešams nodrošināt iespēju piekļūt un efektīvi izmantot platformas un resursus, kā arī nodrošināt, lai bibliotēku un informācijas darbinieki saņemtu atbilstošu izglītību un atbalstu.

15. VIENOTS UN GLOBĀLS KRĀJUMS

Resursu digitalizācija un pienākumu starpinstitucionalizācija vietējos krājumus pārveido piekļuvē vispārējiem resursiem

Vairākos komentāros tika uzsvērtā tendence attiecībā uz krājumu globalizāciju. Lai gan starpbibliotēku abonements un citi resursu koplietošanas veidi nozīmē, ka neviens krājums nebūt nav "hermētiski" noslēgts, šobrīd ir arī jaunas iespējas, kas ļauj gan pētniekiem, gan citiem interesentiem strādāt ar daudz plašāku materiālu klāstu, kas glabājas dažādās valstīs un bibliotēkās.

Aptaujātie iezīmēja priekšstatu par digitalizētu sistēmu, kurā bibliotēkas un to krājumi ir savstarpēji pilnībā savienoti – pāri robežām, tuvinot mūs realitātei, kurā bibliotēku lietotāji patiešām var piekļūt atmiņai un atziņām, kas glabājas mūsu institūcijās visā pasaulē. Lietotājiem, kuri pārzina internetu, kas (šķietami) darbojas neatkarīgi no robežām, tas arī palīdzētu izvairīties no pieņēmuma, ka bibliotēkas varētu šķīst nošķirtas vai iestrēgušas pagātnē. Tas arī sasaistās ar tendenci, kas vērsta uz neatkarīgiem lietotājiem, kas ir mazāk piesaistīti konkrētai teritorijai (septītā tendence).

Šādi strādājot, rodas iespējas gūt jaunas atziņas un, nodrošinot plašāku informācijas kopumu, palīdzēt risināt "lielos" jautājumus, tostarp klimata pārmaiņas, un atbalstīt

prognozēšanas pasākumus, lai palielinātu mūsu gatavību nākotnei. Šādas iespējas varētu arī palīdzēt palielināt mazākos krājumos glabāto unikālo materiālu izmantojamību un nozīmīgumu. Daži aptaujātie ierosināja, ka globalizācija varētu pat izraisīt jaunu dinamismu – bibliotēku pārorientēšanos uz plašāku datu un informācijas izmantošanu jaunu ideju attīstīšanai.

Lai to panāktu, būs jāpieliek pūles. To apliecina atvērto saistīto datu jomā iesaistītie speciālisti. Protams, būs nepieciešama sadarbība, lai varētu realizēt dažādu sistēmu integrāciju vai kopīgu standartu ieviešanu un piemērošanu. Kā uzsvērts astotajā tendencē, visām saskarnēm un platformām jābūt labi izstrādātām un vienkāršām, lai tās atbilstu darbam, kas ieguldīts informācijas resursu apkopošanā.

16. ZINĀŠANU PRIVATIZĀCIJA

Tehnoloģiju izmantošana un lēnas autortiesību reformas rada iespēju privātajam sektoram kontrolēt informāciju visos līmeņos, ieviešot atļaujas un maksājumus

Aptaujātie uzsvēra, ka bažas rada centieni likt jaunus šķēršļus saistībā ar piekļuvi informācijai. Tehnoloģijas noteikti to pieļauj, tāpat kā to pieļauj līgumu noteikumi, kas bibliotēkām un lietotājiem jāparaksta, lai piekļūtu digitālajiem materiāliem (atšķirībā no lielākas brīvības, kad fizisks darbs ir tieši iegādāts). Šādu situāciju veicina autortiesību likumi, kas necenšas aizsargāt lietotāja tiesības saistībā ar digitālo saturu.

Papildus jau esošajiem ierobežojumiem uz saturu, kuru bibliotēkas var iegādāties, komentāros tika uzsvērts arī tas, ka trūkst noteiktības, ko var izraisīt autortiesību likumu neatjaunināšana atbilstoši bibliotēku misijai, piemēram, saistībā ar jaunajiem izmantošanas veidiem kā tekstizrace un datizrace. Ierobežojot analīzes vai cita veida lietojumu, iespējams varētu rasties jauna plaša starp tiem, kuriem ir līdzekļi, lai maksānot par papildu licencēm, "nopirktu noteiktību", un tiem, kuriem šo līdzekļu nav.

Tas ir radījis ievērojamus draudus bibliotēku spējai nodrošināt, lai katram lietotājam būtu iespēja gūt labumu, piekļūstot publicētajiem materiāliem.

Tādējādi tiek ietekmēta arī ilgtspēja, proti, bibliotēku jauda mazināt sociālo un ekonomisko nevienlīdzību un atbalstīt pēc iespējas iekļaujošākus pētījumus, lai risinātu (vides) problēmas, ar kurām saskaramies.

Viens no respondentiem pauda bažas par blokķēdes tehnoloģijas ietekmi uz zināšanu apriti, gadījumā, ja būtu iespēja tās stingrāk kontrolēt un izteikt monetārā izteiksmē. Šādā gadījumā varētu tikt monetizēti arī ar bibliotēku darbību saistītie autortiesību izņēmumi.

Bibliotēkas ir ilggadēji kustības dalībnieki, kura cenšas panākt lielāku atvērtību kā pretlīdzekli zināšanu privatizācijai. Pieaug izpratne par bibliotēku lomu, īpaši bibliotēku nozīmi "zināšanu kopienas" veidošanā. Tas paver iespējas izpētīt jaunus modeļus, kas vērsti uz piekļuvi, nevis peļņas gūšanu vai citu darbību šķērssubsidēšanu.

17. KVALIFIKĀCIJAI IR NOZĪME

Pieaugot informācijas vides sarežģītībai, pieaug nepieciešamība pēc bibliotēku darbiniekiem ar augstu kvalifikāciju

Kā jau uzsvērts ceturtajā tendencē, prasmju kopums, kas nepieciešams bibliotekāriem, lai īstenotu darbinieku un institūcijas potenciālu, turpina attīstīties. Vairāki aptaujātie atzīmēja, ka tas būtu jāattīsta vienlaikus ar lielāku uzsvāru uz kvalifikāciju un profesionalitāti nozarē, jo īpaši, ja runa ir par bibliotēku nodrošināšanu vismaz ar vienu kvalificētu bibliotekāru. Patiešām, kā uzsvērts vienā no komentāriem, prasmes un mācības bieži vien ir tas, kas nosaka atšķirību starp bibliotēku – grāmatu noliktavu – un bibliotēku – dinamisku pētniecības, izglītības un sabiedrisko centru.

Saistībā ar to, kādu vēl kvalifikāciju varētu ietvert papildus “mīkstajām prasmēm”, kas jau minētas ceturtajā tendencē, tika ierosinātas vairākas jomas, kuras nākotnē potenciāli varētu kļūt par svarīgu ikviena bibliotekāra zināšanu bāzes daļu. Vairākas no tām jau ir minētas citās tendencēs, kas izceltas šajā ziņojumā, un tās varētu palīdzēt nodrošināt, lai jaunie bibliotekāri, kas uzsāk darbu profesijā, ir labāk sagatavoti gan pašreizējai pasaulei, gan spējai pielāgoties turpmākām pārmaiņām.

To skaitā minamas augsta līmeņa digitālās prasmes, kas ļauj pilnībā izmantot digitālos rīkus, lai sniegtu uz lietotāju orientētus pakalpojumus, zinātnes, tehnoloģiju, inženierzinātņu, mākslas un matemātikas (STEAM) prasmes, programmēšanas prasmes, ilgtspējas un vides pratība, kā arī spēja novērtēt kopienas un lietotāju vajadzības un atbilstoši reaģēt. Bibliotekāriem jāamācās, kā rīkoties ar jauniem materiālu veidiem, tostarp atvērtās piekļuves saturu un digitālajām bibliotēkām, kā arī jāamācās būt efektīviem bibliotēku interešu aizstāvjiem.

Nepieciešams nodrošināt lielāku bibliotēkas darba atzīšanu un konkurētspējīgu atalgojumu, lai varētu palīdzēt piesaistīt un noturēt talantīgus cilvēkus, tādējādi vēl vairāk veicinot nozares spēju sasniegt mērķus. Pastāvīgas iespējas mācību un prasmju sertificēšanai, kā arī atvērto vadītāju kursu organizēšana palīdzētu noturēt cilvēkus šajā jomā.

18. ATZINĪBA INFORMĀCIJPRATĪBAI

Visos pārvaldes līmeņos tiek atzīta informācijpratības nozīme cīņā ar dezinformācijas pieaugumu

13. tendence norādīja uz polarizāciju politiskajā un pilsoniskajā jomā un tās ietekmi uz sociālās kohēzijas principu un institūcijām, kas uz to balstās. Kā jau minēts, tas rada tiešu izaicinājumu valdībām vistuvākajā laikā, pamatojoties uz zinātniski pamatotiem pierādījumiem, mudināt cilvēkus rīkoties atbildīgi attiecībā pret citiem iedzīvotājiem un vidi.

Aptaujātie norādīja, ka maldīga informācija un sazvērētības, kas pandēmijas laikā izplatījās sociālajos medijos, var radīt jaunu izpratni par nepieciešamību rīkoties un stiprināt cilvēku aizsardzību pret meliem un safabricētiem stāstiem. Vairāk cilvēku nekā jebkad agrāk – gan valdībā, gan sabiedrībā kopumā – apzinās, ka informācijpratība ir ļoti svarīga prasme, un to nedrīkst atstāt novārtā. Jo īpaši ņemot vērā negatīvās sekas, kuras rada stingrāki pasākumi (piemēram, mēģinājumi aizliegt vai pilnībā bloķēt vietnes), informācijpratības veicināšana var tikt uzskatīta par vienīgo ilgtspējīgo veidu, kā cīnīties pret dezinformāciju tīmeklī.

Informācijpratības pilnveide var paaugstināt arī konkurētspēju, nodrošinot cilvēkiem iespēju labāk orientēties digitālajā pasaulē un efektīvāk un produktīvāk veikt savu darbu. Patiešām, saskaroties ar šodien pieejamo informācijas pārpilnību, informācijpratība varētu kļūt par neatņemamu izglītības sastāvdaļu jau no mazotnes, paralēli centieniem paplašināt jauniešu redzesloku un atvērtību. Tas varētu ietekmēt gan skolu un augstskolu, gan publisko un citu bibliotēku vietu sabiedrībā.

Daži respondenti apgalvoja, ka bibliotēkām, izmantojot gan savu pieredzi, gan kvalitatīvas informācijas meklēšanas vietas reputāciju, potenciāli varētu būt ietekme plašākās politiskajās diskusijās par informācijpratību. Šajā jomā tās varētu pat sadarboties ar sociālo mediju uzņēmumiem, piemēram, lai nodrošinātu mācības un atbalstu cīņā pret apzinātu dezinformāciju.

19. ATVĒRTĪBA UN BIBLIOTĒKAS

Pieaugot brīvi pieejamās zinātniskās informācijas apjomam, bibliotēkas ir spiestas pielāgot savu lomu vai zaudēt nozīmi

Atvērtās piekļuves kustība ir guvusi ievērojamus panākumus, apstrīdot pieņēmumu, ka publikācijas un pētījumu izplatīšanu var veikt tikai ar ekonomisku līdzekļu palīdzību, modeli, kas paredz, ka lietotāju (vai viņu vārdā – bibliotēkas) pienākums ir maksāt izdevējiem par piekļuvi. Atrisinot problēmas, kuras rada ierobežojošie autortiesību likumi, atvērtās piekļuves publikācijas ir nekavējoties un ātri pieejamas izmantošanai ikvienam, kam ir piekļuve internetam.

Atvērtajai piekļuvei pēdējos gados ir pievienojušās citas atvērtās kustības – atvērtā zinātne un plaša mēroga atvērtā zinātnība, atvērtās izglītības resursi un “atvērtās galerijas, bibliotēkas, arhīvi un muzeji” (*Open GLAM – Galleries, Libraries, Archives, Museums*), kuru mērķis ir mazināt šķēršļus piekļuvei, izmantošanai un iesaistei izglītībā, zinātnē un kultūras dzīvē.

Tomēr daži aptaujātie pauda bažas, ka atvērto kustību pieaugums varētu novest pie sajūtas, ka vairs nav vajadzīgas institūcijas ar tradicionālo bibliotēku lomu, nodrošinot iespēju cilvēkiem piekļūt darbiem, kas citādi nebūtu pieejami. Bez nepieciešamības bibliotēkām tērēt naudu abonēšanai, var rasties risks, ka lēmumu pieņēmēji var izvēlēties samazināt finansējumu.

Atbildot uz to, tika norādīts, ka pamatā lielāka piekļuve informācijai pati par sevi būtu jāatzīst par būtisku. Vienlaikus tika uzsvērtas pašu bibliotēku iespējas attīstīt jaunas lomas, lai radītu pievienoto vērtību – ne tikai atbalstot atrodamību, nodrošinot saglabāšanu un sniedzot prasmes un atbalstu, kas nepieciešams, lai orientētos plašajā pieejamo resursu klāstā. Bibliotekāriem varētu būt arī nozīmīga loma, palīdzot pārvaldīt pētniecības datu krātuves, kas ir būtiski, lai īstenotu atvērtās zinātnes potenciālu.

Visbeidzot, kā atzīmēja daži aptaujātie, “kauja” par atvērto piekļuvi vēl nebūt nav uzvarēta. Papildus jau esošajiem jautājumiem par to, kā nodrošināt finansiālo ilgtspēju un atvērto modeļu mērogojamību, vienlaikus maksimāli palielinot to atvērtību, joprojām pastāv problēma, ka daudzi pētnieki un autori vēl šaubās par atvērto modeļu priekšrocībām. Tas var būt saistīts ar uzskatu, ka pētniekam ir vēlme gūt peļņu (reta parādība realitātē tomēr), vai sajūtu, ka bezmaksas pieejamība mazina viņa darba vērtību.

Bibliotēkām, iespējams, savu interešu aizstāvība būtu jāvirza arī autoru virzienā, lai parādītu priekšrocības, kuras sniedz maksimāla piekļuve informācijai, un demonstrētu, cik spēcīgs var būt šis virzītājspēks.

20. NEVIENLĪDZĪBAS PADZIĻINĀŠANĀS

Rodoties arvien jaunām tehnoloģiju iespējām, padziļinās plaisa starp tiem cilvēkiem, kuriem ir piekļuve šīm tehnoloģijām, un tiem cilvēkiem, kuriem šīs piekļuves nav

Tēma, kas parādījās daudzās citās šajā ziņojumā izceltajās tendencēs, ir risks – ja jaunas iespējas nav pieejamas visiem, var padziļināties plaisa starp cilvēkiem un pieaugt nevienlīdzība.

Respondenti norādīja, ka pandēmijas laikā tie cilvēki, kuriem nebija piekļuves internetam un prasmju to izmantot, ir saskārušies ar daudz lielākām problēmām izglītībā, darbā un sabiedriskajā dzīvē nekā tie, kuri varēja vienkārši pārvietot savu dzīvi tiešsaistē. Tas pats attiecas uz rakstpratību un digitālo pratību, kas ne tikai var kļūt par vārtiem uz darbu un citām iespējām, bet arī vienkārši ļauj uzzināt vairāk.

Tas ir īpaši svarīgi, ņemot vērā, ka bieži vien tie ir cilvēki, kas jau saskaras ar atstumtību – cilvēki, kas piedzīvo nabadzību vai invaliditāti, kā arī sievietes un bēgļi; cilvēki, kuriem bieži vien ir arī mazāka iespēja iesaistīties.

Padziļināta nevienlīdzība var apdraudēt sociālo kohēziju un pat sociālos līgumus, uz kuriem balstās sabiedrība un pakalpojumi, piemēram, bibliotēkas.

Ja samazinās piekļuve veselības aprūpei, izglītībai un citiem pakalpojumiem un līdzdalības

veidiem, tas ir arī uzbrukums pamattiesībām.

Viens no ierosinātajiem risinājumiem ir nepieciešamība uzstāt, lai bibliotēkām varētu brīvi piekļūt, ņemot vērā risku, ka maksas iekasēšana varētu izslēgt cilvēkus, kuriem bibliotēkas ir visvairāk vajadzīgas. Citi ierosināja, ka jebkāda cenu struktūra jāpiemēro tā, lai neradītu šķēršļus lietotājiem.

Tomēr nevienlīdzība var pastāvēt arī starp bibliotēkām, kā norādīts 10. tendencē. Ir iespējams, ka mazākas bibliotēkas vai bibliotēkas ar mazāku budžetu (piemēram, tās, kuras atrodas nabadzīgākos rajonos, kur ir pieejami mazāki nodokļu ieņēmumi) vienkārši nespēj piedāvāt pilnu pakalpojumu klāstu, kas palīdzētu lietotājiem optimāli izmantot informāciju savas dzīves uzlabošanai.

Aptaujāto ieteikumi bija, piemēram, pievērst lielāku uzmanību, lai visās bibliotēkās būtu pieejams vismaz pakalpojumu pamatlīmenis, kas nodrošinātu bibliotēku lietotājiem, lai kur arī viņi atrastos, iespēju piekļūt informācijai un to izmantot.

Darbs ar tendencēm

2021. gada Pasaulē bibliotēku un informācijas kongresa prezidenta sesijā tika koncentrēta uzmanība uz šīm identificētajām tendencēm, lai kopā ar dalībniekiem analizētu prognozes. Sesijas mērķis bija, balstoties uz iesaistīto personu kolektīvajām idejām, rosināt pārdomas par tendencēm, kas visiespējamāk ir nozīmīgas bibliotēku nākotnei.

Sesija noritēja brīvi, digitālā formā, tendenču noteikšanā kopīgi sadarbojoties un izmantojot "Delfi" modeli ar laika ierobežojumu (viena stunda). Lai veiktu šo procesu tiešraidē, tika izmantota tiešsaistes aptaujas programmatūra.

Ar IFLA prezidentes Barbaras Lisonas īpaši izvēlētu četru ekspertu atbalstu, kuri bija viņu īpaši iedvesmojuši, sesijā tika izmantota turpmāk izklāstītā struktūra, ko, protams, var izmantot asociācijās vai citās bibliotēku grupās, vai nu tiešā, vai pielāgotā veidā.

Sesijas videoieraksts

SESIJĀ VEIKTĀS DARBĪBAS

- 1) 20 tendenču kopums tiek prezentēts auditorijai. Ir noderīgi dalīties ar tendencēm jau iepriekš, lai auditorija varētu ar tām iepazīties.**
- 2) Ekspertu panelis piedāvā savas idejas, akcentējot tās tendences, kuras viņiem liekas īpaši svarīgas.**
- 3) Auditorija balso, izvēloties 10 no 20 tendencēm, kuras, viņuprāt, ir vissvarīgākās bibliotēku nozares nākotnei.**
- 4) Tiek atklāts, kuras 10 tendences ir saņēmušas visvairāk balsu.**
- 5) Ekspertu panelis izsaka savu viedokli par rezultātiem, kā arī idejas par svarīgākajām no atlikušajām tendencēm.**
- 6) Auditorija atkal balso, izvēloties 5 no 10 atlikušajām tendencēm, kuras, viņuprāt, ir vissvarīgākās nozares nākotnei.**
- 7) Tiek atklāts, kuras 5 tendences ir saņēmušas visvairāk balsu.**
- 8) Ekspertu panelis izsaka savu viedokli.**

PAMĒGINIET PAŠI!

Ja ir vairāk laika vai tiek izmantots cits formāts, jebkurš interesents var izmēģināt šādas aktivitātes.

- Katrā pasākuma posmā ierosināt diskusijas, ļaujot dalībniekiem noteikt, kuras tendences, viņuprāt, ir vissvarīgākās, izskaidrojot, kāpēc viņi tā domā. Tas var notikt klātienē (ja iespējams), izmantojot atsevišķas telpas vai digitālo platformu. Dalībniekiem pamatojot savus argumentus, jācenšas pārliecināt citus.
- Iesaistīties, kad eksperti un dalībnieki diskutē, kā dažādas izvēlētās tendences mijiedarbojas – vai tās viena otru papildina vai izslēdz?

- Iesaistīties brīdī, kad notiek mēģinājums definēt “nākotni” – veidu, kā bibliotēku nozare varētu izskatīties, ja realizēsies dažādas tendenču kombinācijas.
- Iesaistīties, kad eksperti un/vai grupas diskutē par savu balsojumu rezultātu atšķirībām.

TOP 10 tendences bija:

1. Grūti laiki priekšā
2. Virtuālās vides uzvaras gājiens
3. Fiziskās vides renesanse
5. Daudzveidība – tas ir nopietni
6. Vides ietekme
8. Nepacietīgais lietotājs
11. Datu dominance
14. Mūžizglītības process
18. Atzinība informācijpratībai
20. Nevienlīdzības padziļināšanās

TOP 5 tendences bija:

2. Virtuālās vides uzvaras gājiens
5. Daudzveidība – tas ir nopietni
6. Vides ietekme
14. Mūžizglītības process
20. Nevienlīdzības padziļināšanās

Mēs aicinām jūs izpētīt arī citus veidus, kā strādāt ar tendencēm, lai mudinātu pārdomāt nākotni!

Neaizmirstiet mūs informēt, izmantojot tēmturi [#IFLATrendReport](#).

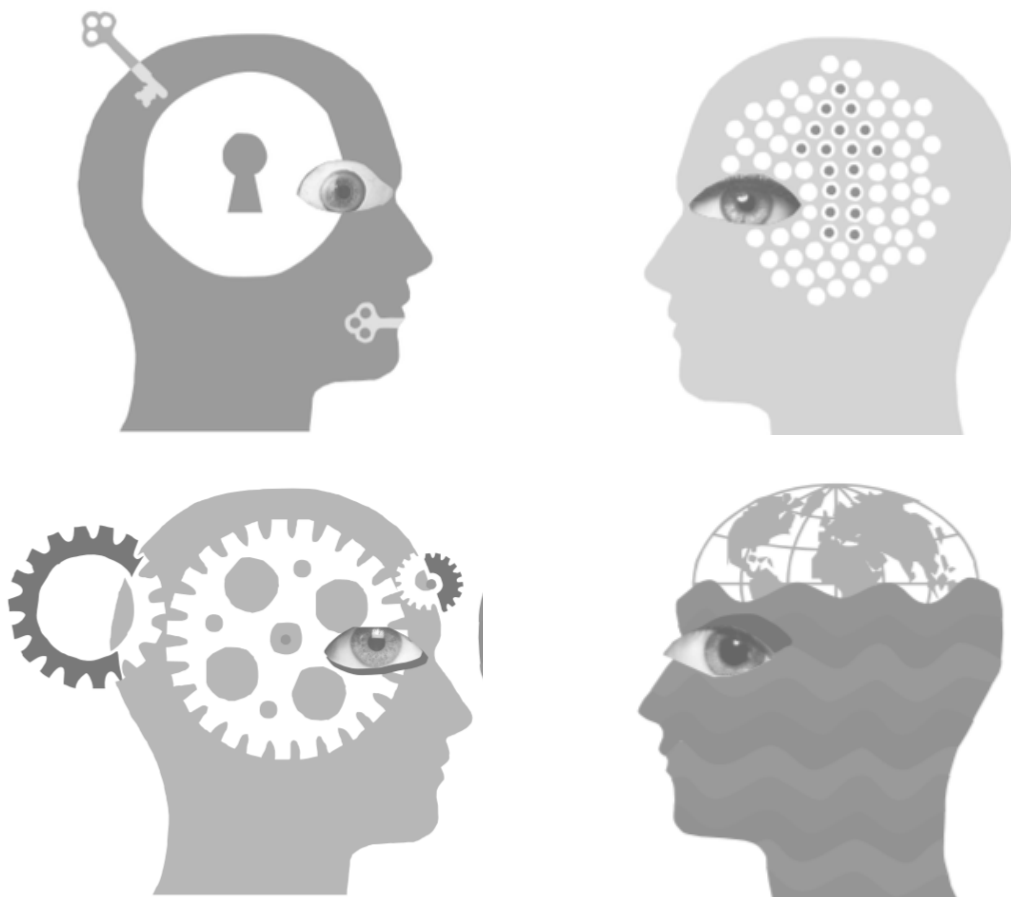

Uzziniet vairāk par tendencēm

Papildus prezidentes sesijai Pasaulē bibliotēku un informācijas kongresā notika vēl arī trīs sesijas, kurās daži no jaunajiem bibliotēku speciālistiem padziļināti iepazīstināja ar savām idejām par nākotni.

Tās tika organizētas pa reģioniem (Āzija un Okeānija, Āfrika un Eiropa, Amerika), katrā ietverot 7–9 runātājus.

Šie video ir skatāmi *IFLA* "YouTube" kanālā: [Āfrika un Eiropa](#), [Āzija un Okeānija](#), [Amerika](#).

IFLA Ziņojums
par attīstības tendencēm

IFLA Headquarters
P.O. Box 95312
2509CH The Hague
Netherlands
TEL + 31-70-3140884
E-MAIL ifla@ifla.org
www.ifla.org

Tulkojums no angļu valodas: Inese Kazāka, Māra Jēkabsone
Redaktores: Māra Jēkabsone, Evija Vjaterē
Makets: Kristīne Deksnē

Par izdevumu atbild: Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bibliotēku attīstības centrs
Izdevuma oriģinālu angļu valodā un plašāku informāciju par to sk. vietnē <https://trends.ifla.org>

2021